

UČITELJSKI TOVARIŠ

Glasi avstrijskega jugoslovanskega učiteljstva

Vse spise, v oceno poslane knjige itd. je pošiljati samo na naslov:

**Uredništvo Učiteljskega Tovariša
v Idriji.**

Rokopisov ne vračamo.

Vse pošiljate je pošiljati franko.

Učiteljski Tovariš izhaja vsak petek popoldne. Ako je ta dan praznik, izide list dan pozneje.

Vse leto velja 8 K
pol leta 4 "
četrt leta 2 "
posamezne številke po 10 h.

Za oznanila je plačati od enostopne petit-vrste, če se tiska enkrat . . . 14 h
" " " dvakrat . . . 12 "
" " " trikrat . . . 10 "
za nadaljna uvrščenja od petit-vrste po 8 h.
Oznanila sprejema Učiteljska tiskarna (telefon št. 118).

Za reklamne notice, pojasnila, poslana, razpise služb je plačati po 20 h za petit-vrsto. Priloge poleg poštnine 6 K.

Naročnino, reklamacije, to je vse administrativne stvari je pošiljati samo na naslov:

**Upravništvo Učiteljskega Tovariša
v Ljubljani, Gradišče št. 2.**

Poštna hranilnica št. 53.160.

Reklamacije so proste poštnine.

Pomnožitev in razširjenje slovanskih ljudskih šol v Istri.

— Da imajo Slovenci in Hrvati v Istri premalo ljudskih šol, je že znano, in ni naš namen o tem razpravljati. Tudi, da je temu vzrok deželni odbor v Poreču, je obče znano. Deželni odbor velja za vzdrževalca ljudskih šol, akoravno on le gospodari z denarjem, ki ga je ljudstvo vplačalo, in akoravno mu morajo pri tem pomagati občine. Občine morajo napravljati in vzdrževati šolska poslopja, občine morajo napravljati in vzdrževati šolsko opravo. Vendar pri vsaki ustanovitvi nove in pri vsaki razširitvi že obstoječe šole, hoče imeti deželni odbor prvo in zadnjo besedo. Naj bi bilo že to, ako bi bil deželni odbor pravičen in nepristranski, a je ravno nasprotno. Ako prosil občina za italijansko šolo, išče deželni odbor na vsak način, kako bi napravil, da bi veljali vsaj navidezno oni pogoji, ki jih zahteva zakon za ustanovitev ali razširitev šole, a ravno nasprotno je, ako prosil občina za slovensko ali hrvaško šolo. Takrat dobi deželni odbor vse zakonite in še mnogo nezakonitih zaprek in če mu vse to ne pomaga, zapoje staro pesem o pomanjkanju denarja. Deželni odbor kot vzdrževalci šol je dolžan skrbeti, da dobi ljudstvo dovolj ljudskih šol v svojem materinem jeziku, zakaj le od takih je pričakovati, da bodo imele kaj uspeha. Deželni odbor istrski dela ravno nasprotno, za slovenske ljudske šole nima denarja, ker ga razmeta za brezpotrebne italijanske srednje šole in za podporo „Legi nazionale“. Iz tega je razvidno, kako težko je doseči v Istri ustanovitev katere nove ali pa razširitev katere že obstoječe slovanske ljudske šole.

Namenili smo se zaradi tega pojasniti določila glede ustanovitve novih in glede razširitve že obstoječih ljudskih šol, ker ako se nastopi po zakonitih določbah, je mogoče, da

se prisili deželni odbor do ustanovitve nove ali do razširitve že obstoječe šole, drugače je ves trud zaman.

Glede ustanovitve novih ljudskih šol odreja § 59. držav. zakona z dne 2. maja 1883, da ima urediti deželna zakonodajna oblast, vendar pa določuje, da se je pri tem držati podlage, da je povsod ustanoviti ljudsko šolo, kjer je v krogu ene ure hodá po petletni povprečnici 40 otrok zrelih za šolski obisk in ki bi morali obiskovati nad 4 km oddaljeno šolo. Proti temu določili se mnogokrat greši, ker se vzame za podlago 4 km. Na lepi, ravni cesti res lahko prehodi otrok v 1 uri 4 km poti, a če upoštevamo, da morajo otroci plezati mnogokrat po grdob, strmih stezah, po katerih niti odrasel človek ne prehodi v 1 uri 4 km poti, spoznamo koj pogrešek. Državni zakonodajalec je to pregledal in najbrže zaradi tega postavil za podlago določilo v obsegu 1 ure hodá.

Deželni zakonodajalec je izvršil po navedenem paragrafu mu naloženo ureditev z zakonom z dne 30. marca 1870, št. 20, in določil:

§ 1. Javno ljudsko šolo je ustanoviti povsod, kjer je v eni vasi ali več seliščih po petletni povprečnici v obsegu 1 ure hodá najmanj 40 otrok, ki imajo do bližnje šole več kot $\frac{1}{2}$ milje. (1 milja = 7.586 km.)

§ 2. Kjer so v tem obsegu lokalne razmere, da periodično nastajajo take, da večkrat ali dalj časa obtežujejo otrokom šolski obisk, je nastavit na primernem kraju ekspozičura, vsaj za neugodni čas ali v posebnem slučaju odrediti, da prihaja poučevati podučitelj vsaj tri dni na teden v dotični kraj. Ekspozičura je del one šole, na kateri je nastavljen podučitelj.

§ 3. Kakor hitro dovoljujejo sredstva onega, ki je dolžan ustanoviti in vzdrževati to šolo, je ekspozičura izpremeniti v samostojno šolo.

Tu so določila, na podlagi katerih se ima ustanovljati nove ljudske šole. Torej je razvidno, da mora biti petletno povprečno šte-

vilo šoloobveznih otrok 40. Razvidno je, da ne sme biti v bližini uro hodá nobene šole, ki bi jo ti otroci bili dolžni obiskovati, ali pa morajo biti take razmere, da dalje časa v letu ne morejo obiskovati dotične šole.

Nastane vprašanje, kdo naj zahteva ustanovitve nove šole?

Zahtevati šolo imajo pravico oni starši, ki imajo za šolo godne otroke. Oni vložijo prošnjo, oni jo podpišejo in oni dokažejo, da znaša petletna povprečnica šoloobveznih otrok 40. Proti temu se mnogokrat greši. Že pred 10 leti je prosila neka občina po poslancu za ustanovitev šole, a še danes ni niti odgovora na to prošnjo. Ako bi se pritožil poslanec zaradi tega, mu lakično povedo, da on ni opravičen za to.* Torej prošnjo naj podpišejo očetje ali njih namestniki tačas šoloobveznih otrok. Prošnjo je najbolje, da se jo pošlje okrajnemu šol. svetu, ki jo pošlje s svojim poročilom deželnemu šol. svetu. Ta mora razpravljati o nji in stavi deželnemu odboru predlog, da se ustanovi šola, se razume, če so v zakonu zahtevane razmere.

§ 7. prej navedenega dež. zakona določuje, da se mora določiti komisijsko vse okolnosti za ustanovitev šole. K tej komisiji je povabiti vse interesirane, če je treba tudi na lice mesta. Deželni odbor nikdar ne zamudi, da bi ne poslal k tej komisiji takšnega pooblaščenca, ki na vsak način izkuša vloviti starše k temu, da dovolje, da se bo na slovanski šoli poučevala italijanščina vsaj kot predmet. Starši, bodite previdni! Komisijski zapisnik je podlaga vsemu daljnemu postopanju zaradi ustanovitve šole in če ste se količkaj vdali, je to gotovo v zapisniku in gotovo se bo zahtevalo od vaših otrok, da tratijo čas z italijanščino na škodo drugim predmetom. Zastopnik dežel. odbora nima nič vprašati glede učnih predmetov in tudi ne glede jezika. Glede tega določuje § 6. držav. zakona z dne 14. maja 1869, da ima določiti v zakoniti meji deželna šol. oblast, a

*) Kakor na Kranjskem!

Uredn.

šolsk. in učni red z dne 29. septembra 1905 v § 2: „Ako bi bilo v posameznih primerih potrebno izdati posebno določbo o učnem jeziku in o pouku v kakem drugem deželnem jeziku po § 6. držav. zakona o ljudskih šolah, se morajo poprej poizvedeti vse okolnosti, ki pridejo v poštev in povprašati vsi, ki vzdržujejo šolo, zlasti zastopniki občine ali deloma v šolanih občini, šolskega okraja in dežele.“ Iz tega je razvidno, da nima nič povpraševati zastopnik deželnega odbora in naj povedo interesenti. Ako se je pokazalo pri komisijskem pregledu, da je šola res potrebna, ustanoviti se mora, razume se, da je dolžna občina priskrbeti potrebno poslopje in šolsko opravo.

Ne moremo si kaj, da bi ne opomnili, da izkuša deželni odbor zmanjšati število šoloobveznih otrok s tem, da gleda, kateri otroci imajo domovno pravico v dotični občini, a druge vse odšteje. Tudi ta izgovor dežel. odbora je piškav, ker § 10. dež. zakona z dne 30. marca 1870, št. 20, določa, da se mora zagotoviti pouk vsem v šolskem okoliščini bivaječim otrokom. Torej tu ne odločuje domovinstvo.

Če se po teh določilih postopa, bo gotovo deželni odbor iskal še drugih ovinkov, da bi se ognil ustanovitvi, a če so šolske oblasti le količkaj pravične, mu jih morajo same zavrniti, a če tega ni, da se vsaj držav. poslanecem gotovo podlago, da lahko vprašajo ministra za bogočastje in uk, zakaj ne skrbi, da se vrši deželne in državne šolske zakone tudi v Istri, ker drugače je brezpomemben oni člen vsakega šol. zakona, ki pravi: „Mojemu ministru za bogočastje in uk je naročena izvršitev tega zakona.“

Na ta način je mogoče, da se izsili ustanovitev enorazrednice ali ekspozičure. Zadovoljiti se je, ako je le slednja, ker se deželni odbor izgovarja o pomanjkanju denarja. § 3. prej navedenega zakona določuje, da se ima razširiti tako šolo v samostojno, kakor hitro dovoljujejo sredstva onega, ki je dolžan vzdr-

LISTEK.

† Anton Mažgón.

Ni bil sicer učitelj, a bil je na tem, da bi bil vstopil v ta nesrečni stan... Ostal je vendar do konca svojih dni prijatelj učiteljstva in šole... Bil je, rekel bi, rojen — žurnalista. Midva sva bila sošolca, in v 8. gimnazijalki v Gorici sva sedela skupaj v klopi... Bila sva prijatelja, sorodni si duši... Dočim sem jaz takrat že „pisateljval“, je on pošiljal opoprane dopise v politiške liste... Živ krst ni vedel kdo je oče tem dopisom. Kakor rečeno: rojen žurnalista.

Kasneje sva vstopila z Mažgónom v pre-parandijo v Gorici. Dovršil je tu dva tečaja. Potem je moral zapustiti zavod, kot žrtev neke intrige... Vstopil je kot prostovoljec k vojaku, z odliko dovršil kadetno šolo in postal častniški namestnik. A tudi kot vojaku mu ni bila sreča mila. Moral je ostaviti ta stan in se je posvetil povsem žurnalistiki.

Zapleten je bil v afero, da ga je iskala oblast. Tedaj sem jaz služboval v Begunjah pri Cerknici. — Nekega popoldne sem sedel

pri klavirju ter „fantaziral“. Nekdo potrka na vrata in — Anton Mažgón vstopi. „Drugega te ne prosim“, je dejal bled in s trepetočim glasom, „kakor daj mi jesti in piti, zakaj že dva dni nisem okusil nič gorkega!“

Takoj sem poklical svojo soprogo, ki je narezala gnjati in sira ter postavila na mizo liter rebule. Potem je ulovila tolstega petelina in ga pripravila.

In tedaj sva z Mažgónom govorila veliko veliko... In solze so nama lile iz oči... „Moj Bog!“, sem vzkliknil, „kako je škoda zate, ki si tak talent. Ti bi bil zdaj lahko nadporočnik ali celo stotnik!“ — „Kaj, stotnik? — Tudi major,“ je odgovoril ponosno. „Ali usoda, usoda, sovražna mi usoda, dragi Janko!“ Tako je jadikoval in pomolčala sva oba v nemem ganotju...

In potem sem ga spremil po stranskih potih na Rakek na postajo. Ganjen se je poslovil od mene rekoč: „Z Bogom, Janko! Do vida v boljših razmerah!“

A nisva se videla več! Zdaj pa mi je došla žalostna vest, da je umrl nagle smrti, padši po stopnicah v neki gostilnici v Gorici. Ob padcu mu je počila lobanja in umrl je v malo urah, ne da bi se zavedel...

Mažgón je bil mojih let. Bil je jako nadarjen človek. Govoril in pisal je slovenski, laški, hrvaški, nemški in francoski. A njegova „najmočnejša“ stran je bila nemščina in nemška literatura. Pač je v tem jeziku največ bral. Bil je sodrujni več nemških časnikov, nekaj časa tudi sourednik „Triester Zeitung“, a na posled tudi dopisnik „Edinosti“. — Obenem je bil tudi tajnik podgorskega grofa Attemsa.

Mažgón se je kot kadet udeležil okupacije Bosne l. 1878. Tu se je tako hrabro nosil, da je s svojim pogumom rešil Banjaluko, streljaje z enim topom na Turke, razrušivši jim neko kulo, ki so se v nji bili vgnzdili.

Vzlic tej dokazani hrabrosti ni Mažgón dosegel nikakega priznanja, kar ga je močno bolelo...

Mažgón je bil rodom iz Čerknega na Tolminkem. Zavedal se je vedno svoje narodnosti ter je bil odločen narodnjak. Imel je burno življenje za seboj in bridko je moral čutiti, kako resnične so besede S. Jenkove:

Gorje, ki zatajiti
prisiljen volje in sreč,
bedakom posoditi
čas mora, glavo in roke...

Čast njegovemu spominu! Have anima candida! Janko Leban.

Et meminisse juvat.

Naznanili ste že v svojem listu, da je naučno ministrstvo nakupilo Janko Lebanovega „Čehovina“ za slovenske ljudske šole na Kranjskem. Prav je, da se je možu dalo priznanje, dasi je to priznanje prav skromno in mu je došlo dokaj kasno. Ob tej priliki bo Tovariševa čitatelje gotovo zanimalo nekaj črtic e Lebanovem Čehovinu. Leta 1895. je Janko Leban priobčil nemško knjižico „Andreas Freiherr von Čehovin, k. k. Artillerie-Hauptmann. Ein österreichischer Held“. Knjiga je obudila po vsej Avstriji veliko pozornost. Vsi avstrijski nemški listi so jo pohvalno omenjali. Nadvojvoda Ludovik Viktor je naročil 20 krasno vezanih izvodov, minister Gautsch je po svojem tajniku pisal pisatelju itd. Veteransko društvo v Gorici pa je Lebanu poslalo priznavalno pismo. Posebno pohvalno je poročal o „Čehovinu“ dunajski vojaški list „Die Vedette“, ki mu je posvetil dne 5. januarja 1896. kar cel feljton z naslovom: „Aus der Kriegsgeschichte: Die höchsten Auszeichnungen für Tapferkeit.“ Članek završuje s temi besedami: „Die dem Andenken des Helden gewidmete Publikation